

IDENTITATE ȘI LIMBAJ - REPERE ÎN PSIHODINAMICA MIGRAȚIEI

CRISTINA ȘEREMET^[1]

Teoriile psihanalitice sugerează că dificultatea de a învăța o limbă străină poate fi legată de un atașament emoțional profund față de limba maternă, reflectând anxietatea de separare experimentată în copilărie. Experiențele legate de înțârcare și anxietatea de separare influențează modul în care imigranții se raportează la noua limbă. Dacă tranziția de la sânul mamei la alte forme de nutriție afectivă și lingvistică a fost gestionată pozitiv, imigranții pot fi mai deschiși să accepte și să însușească limba țării gazdă. În schimb, o înțârcare traumatică poate amplifica rezistența față de adoptarea noii limbi, văzută ca o pierdere a unui element definitoriu al identității lor. Scopul acestui articol este de a aduce o perspectivă psihanalitică asupra migrației și de a evidenția impactul experiențelor, amintirilor și sentimentelor legate de relațiile timpurii cu obiectele asupra acestui proces complex.

CUVINTE-CHEIE: migrație, limba maternă, anxietate de separare, atașament, fidelitatea față de limba maternă, dificultățile imigranților, capacitatea de a fi singur.

¹ Cristina Șeremet este psihoterapeut psihanalitic afiliat INSIGHT- Asociația pentru promovarea psihanalizei teoretice și clinice. Email: seremet_cristina@yahoo.com

Migrația propriu-zisă, adică o migrație în care persoanele ajung să fie numiți *emigranți* (cei care pleacă din propria țară) sau *imigranți* (cei care ajung într-o altă țară), este atunci când mișcarea are loc dintr-o regiune în alta sau dintr-o țară în alta, suficient de îndepărtată și diferită de prima pentru o perioadă de timp suficient de lungă, astfel încât să se considere că persoana trăiește acolo desfășurând activitățile vieții de zi cu zi (Grinberg și Grinberg, 1989).

Migrația internațională este o problemă importantă și multe țări sunt afectate de migrația în masă. Camară (2019) prezintă date relevante despre populația României care a scăzut de la peste 22,5 milioane în 1990 la 19,5 milioane în 2018, iar migrația este responsabilă pentru mai mult de 75% din această pierdere. În perioada 2015-2016, România a avut a cincea cea mai mare populație de emigranți din țările membre ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), după Mexic, India, China și Polonia, cu 3.6 milioane de cetățeni, și cea mai mare rată a migrației (17%). Peste 97% dintre emigranții români trăiesc în țările membre ale OCDE, în special în Italia, Germania și Spania, procentajul fiind de 90%.

Migrația este un fenomen care a însoțit umanitatea de la începuturile ei, fiind o parte integrantă a istoriei noastre colective. Migrația implică mult mai mult decât un simplu proces fizic de relocare; este o călătorie complexă ce afectează identitatea, relațiile și legătura individului cu propriile rădăcini. De-a lungul timpului, interesul pentru acest fenomen a crescut și în rândul psihanaliștilor, pe măsură ce s-a constatat o legătură între migrație și anumite probleme de sănătate mentală. Psihanaliza a explorat modul în care acest proces activează conflicte interne, regrese sau fidelități inconștiente față de trecut, adesea manifestate prin rezistențe sau dificultăți aparent inexplicabile. Experiența lucrului cu comunitățile de imigranți subliniază semnificația simbolică a conflictelor legate de separare și individualizare. Termenul de

națiune este adesea perceput ca o extensie emoțională a termenului de familie, iar folosirea termenilor „patria mamă” și „patria tată” accentuează această legătură. Fenomene precum transferul de la o cultură la alta, sentimentul de pierdere sau de deșrădăcinare și noile adaptări necesare creează un câmp bogat de observație pentru a înțelege transformările psihice ale imigrantului.

Unul dintre cele mai semnificative obstacole cu care se confruntă imigranții este dificultatea de a învăța o limbă străină, adesea amplificată de atașamentul profund față de limba maternă. Limba maternă nu este doar un mijloc de comunicare, ci servește și ca un simbol al identității și al continuității culturale, aducând confort și siguranță psihică asemănătoare cu cea oferită de sânul matern în primii ani de viață. Acest atașament emoțional profund față de limba maternă este adesea o reflectare a anxietății de separare experimentate de individ în copilărie, în special în momentul înțercării. Imigranții care au un atașament puternic față de limba maternă și care au experimentat anxietate de separare în copilărie întâmpină dificultăți mai mari în a învăța o limbă străină și în a se adapta la noua cultură.

Psihodinamica migrației

Capacitatea de a fi singur este una dintre cele mai importante caracteristici ale maturității în dezvoltarea emoțională, așa cum a subliniat Winnicott (1958). Individul dobândește această capacitate în copilărie datorită modului în care își gestionează sentimentele în relație de-două-corpuri, originară între bebeluș și mamă și mai apoi în relația de-trei-corpuri, în care apare și tatăl. Cu alte cuvinte, copilul care se simte exclus din cuplul format de părinții săi în scena primară și care poate stăpâni gelozia și ura își mărește capacitatea de a fi singur. Această capacitate are legătură cu fuziunea impulsurilor agresive și erotice, toleranța ambivalenței sentimentelor proprii și posibilitatea de a

se identifica cu fiecare părinte individual. Pentru ca această capacitate să rămână intactă pe parcursul dezvoltării copilului și în viața adultă, individul va avea nevoie să aibă obiecte bune ca parte a realității sale psihice. Relația sa cu aceste obiecte interne, împreună cu încrederea pe care o inspiră și integrarea pe care a realizat-o, va pune bazele pentru el de a putea tolera separările și absența obiectelor externe familiare și a stimulilor.

Melanie Klein (1963) a observat că sentimentul de singurătate se bazează pe o experiență de incompletitudine, care își are originea în integrarea personală incompletă. De asemenea, contribuie la aceasta convingerea subiectului că unele părți disociate și proiectate ale sinelui nu vor fi niciodată recuperate. Aceasta contribuie la un sentiment că el nu este în deplină posesie a sinelui său și nu poate simți că aparține altei persoane sau grup. Există o relație cu un obiect frustrant, un obiect care obstrucționează satisfacerea nevoilor sau reține bunătatea pentru sine. Capacitatea de a experimenta frustrarea presupune tolerarea separării între sine și obiect, adică, ego-ul poate experimenta frustrarea doar dacă se percepe pe sine ca fiind separat de obiect. Conștientizarea separării duce imediat la sentimente de dependență față de un obiect și, prin urmare, la frustrare inevitabilă.

Grinberg și Grinberg (1989) descriu migrația drept un fenomen care cuprinde multiple traume și implică numeroase schimbări ale realității externe, cu toate repercusiunile ulterioare asupra realității interne a unei persoane. O legătură sigură, stabilită cu un bun „obiect intern” oferă egoului capacitatea de a suporta și a prelucra atât schimbările interne, cât și pe cele externe și de a se îmbogăți personal prin ele. Aceștia argumentează că majoritatea definițiilor psihanalitice ale identității afirmă că dezvoltarea și consolidarea unui simț al identității se bazează pe identificări introiective asimilate. Procesele normale de dezvoltare individuală includ o lucrare continuă prin numeroasele schimbări care apar pe parcursul unei vieți:

indivizii trebuie să sufere și să accepte în mod repetat pierderea etapelor anterioare de viață, trecând printr-un proces de doliu și trebuie să înfrunte teama de necunoscut în etapele ulterioare. Migrația presupune o schimbare de o asemenea magnitudine încât nu numai că pune identitatea unei persoane în joc, dar o pune în pericol. Se experimentează o pierdere totală a celor mai semnificative și valoroase obiecte. Nu numai că migrantul își pierde atașamentele față de aceste obiecte, dar este în pericol să-și piardă și o parte din sine.

Dorința de a pleca poate fi în conflict cu tendința de a se agăța de siguranță și de familiar, o tendință pe care toți indivizii o au într-o măsură mai mare sau mai mică. Anxietatea duce inexorabil la sentimente de neliniște și depresie, o nevoie de a se agăța strâns de ceea ce este familiar și o nevoie de a recurge la tot felul de justificări pentru a evita schimbarea.

În volumul II al cărții sale *Atașament și pierdere*, Bowlby (1973) a folosit acest model ca bază pentru dezvoltarea propriei teorii a atașamentului, care studiază legătura dintre copil și figurile de încredere care diminuează anxietatea separării. Teoria relațiilor obiectului susține că o astfel de figură este întotdeauna reprezentantul unei mame interne cu trăsături protectoare care, oferind contact și conținere, calmează anxietățile copilului. În această conexiune, pentru ca obiectele interne bune, care au fost temporar inhibitate de anxietatea separării și impactul situațiilor noi, necunoscute să fie reactivate într-un rol protector, migrantul trebuie să găsească în lumea exterioară alte persoane care să reprezinte „părinți” substituți.

Agenția Sinelui este o componentă importantă în teoria atașamentului și în înțelegerea dezvoltării individuale. Ea se referă la capacitatea unei persoane de a regla și de a gestiona propriile sale emoții și comportamente, într-un mod autonom și adaptativ. În cadrul teoriei atașamentului, se consideră că o *agenție a sinelui* bine dezvoltată este rezultatul unei relații de atașament

securizantă cu figuri primare de atașament, cum ar fi părinții sau îngrijitorii. Această relație securizantă oferă un cadru în care individul poate explora lumea înconjurătoare în siguranță și poate dezvolta încredere în sine și în alții. Pe de altă parte, o *agenție a sinelui* slăbită poate rezulta dintr-o relație de atașament nesigură sau traume timpurii, ceea ce poate duce la dificultăți în reglarea emoțiilor și în gestionarea relațiilor interpersonale. Astfel, dezvoltarea unei *agenții a sinelui* sănătoase este considerată crucială pentru bunăstarea emoțională și relațională a individului pe termen lung.

Așadar, stilul de atașament afectează modul în care explorăm, ne jucăm, formăm noi relații și gestionăm conflictele, precum și cât de vulnerabili suntem la problemele de sănătate mintală ulterior. Aceste informații ne ajută să înțelegem modul în care imigranții, ca grup, experimentează separarea de familie, țară și alte sisteme de suport de-a lungul timpului.

Aspecte psihanalitice ale limbajului

Dicționarul explicativ al limbii române (2012) definește *limba maternă* ca fiind „limba pe care o învață cineva din prima copilărie, de la părinți; limba natală”. Echivalentul exact al termenului *limba maternă* se regăsește în multe limbi europene și non-europene, *Muttersprache* sau *langue maternelle*, deși în unele limbi slavone sunt folosiți în schimb termenii „limba tatălui” (cum ar fi în poloneză) sau „limba nativă” (cum ar fi în rusă *rodnoi yazyk*). Deoarece în latina medievală exista termenul *lingua materna*, este posibil să acceptăm că, cel puțin în societățile europene, se presupunea că mama este cea care își transmite limba copiilor săi (Tulasiewicz și Adams, 2005). Totodată, termenul *limba maternă* poate fi interpretată ca limba socializării primare sau limba dezvoltată de un copil din frageda copilărie și implică o relație strânsă între mamă și vorbire. În civilizația occidentală, prima limbă

este denumită limbă maternă. Chiar și în societățile unde femeile vorbesc o limbă diferită de cea a bărbaților, limba mamei este prima învățată de toți copiii de la mamă, iar mai târziu băieții învață limba tatălui.

Ca limbi materne sau „limbi vorbite acasă”, acestea pot avea o utilizare extinsă în interiorul țărilor de origine însă, în cazul imigranților, rolul lor în țările de destinație poate fi unul limitat sau periferic. Imigranții pot fi foarte atașați de limbile și dialectul lor pentru că acest fenomen le poate asigura o securitate mai mare decât cel pe care îl poate oferi o limbă străină. Trecerea la un alt dialect al aceleiași limbi poate fi chiar percepută ca o pierdere mai mare a identității proprii, o trădare a loialității lingvistice față de prima limbă maternă, decât adoptarea unei limbi străine.

Limba maternă, nu este niciodată atât de investită libidinal ca atunci când se trăiește într-o țară unde se vorbește o altă limbă. Toate experiențele din copilărie, amintirile și sentimentele legate de relațiile timpurii cu obiectele, sunt conectate la limba maternă iar toate semnificațiile speciale devin încorporate în ea.

Greenson (1950) a accentuat legătura dintre limbă și figură maternă, văzând actul vorbirii nu doar ca o cale de menținere a legăturii cu mama, ci și ca un mod de separare de aceasta. În această perspectivă, cuvintele pot fi percepute ca fiind echivalentul laptelui, ceea ce face ca dinamica relației dintre copil și sânul mamei să devină un element cheie în stabilirea relației copilului cu limba sa maternă pe termen lung. Copilul care anterior se hrănea de la sânul mamei acum substituie acea experiență cu un nou „lichid” al mamei - sunetele. În plus, acum copilul are posibilitatea să repete activ această satisfacție pasivă de altădată. Prin urmare, copilul schimbă pasivitatea și dependența de mamă cu activitatea și identificarea cu mama prin intermediul limbajului. Prin urmare, se poate deduce cu ușurință că relația

inițială dintre copil și sânul mamei va influența decisiv modul în care copilul se va raporta la limba sa maternă.

Akhtar (2010) observă că literatura în expansiune despre psihanaliza bilingvă sugerează că aceleași cuvinte, cu semnificații denotative în două limbi, sunt adesea capabile să trezească asociații și afecte diferite. De asemenea, s-a observat că situațiile „reamintite” în limba reală a unei experiențe sunt mai încărcate afectiv și mai vii decât dacă sunt „reamintite” într-o limbă diferită.

Grinberg și Grinberg (1989) descriu strigătele și lacrimile ca expresii ale încercării de desprindere de situații copleșitoare, fiind intrinsec legate de momentele de despărțire. Aceste manifestări apar în etapele pre-lingvistice și revin în momentele de anxietate excesivă, blocând procesul de creare a simbolurilor și fiind imposibil de exprimat în cuvinte. Astfel, strigătele și plânsul devin metode prin care se caută eliberarea de disconfort și atragerea atenției asupra unei nevoi sau a unei lipse. Inițial, copilul își descoperă propria voce prin țipăt. Pe măsură ce începe să integreze imaginea mamei ca fiind bună sau rea, începe și să organizeze sunete: începe să gângurească, ceea ce mai târziu se transformă în cuvinte, iar cuvintele dobândesc o valoare magică, deoarece anume cu ajutorul cuvintelor copilul recrează obiectul pe care îl numește, obiectul pe care credea că l-a pierdut, care reapare la incantația lui.

Stengel (1941) prezintă diferențele între modul în care copiii și adulții învață o nouă limbă. Procesul de învățare a unei noi limbi include asimilarea unor elemente noi, iar rezistența față de renunțarea la elementele vechi poate reprezenta un impediment. Este recunoscut faptul că oamenii ezită să atribuie un nume nou unui obiect vechi. Este mai simplu să adoptăm cuvinte noi și un vocabular nou decât să ne însușim un nou accent și noi modulații. Vocabularul și gramatica se pot învăța prin metode raționale; dar accentul, tonul și ritmul trebuie imitate, adică asimilate. Acesta este aspectul profund al limbii, strâns legat de relația inițială dintre copil și mamă, care

este dificil de modificat la adulți. Astfel, abilitatea de a învăța o nouă limbă este influențată și de natura relației timpurii cu mama.

Pentru Stern (2019), odată cu apariția limbajului apare și o nouă perspectivă subiectivă de organizare, deschizând un nou mod de a relaționa și de a fi împreună cu un altul. Limbajul facilitează împărtășirea unor aspecte ale experienței noastre cunoscute cu ceilalți. Mai mult, oferă posibilitatea ca două persoane să creeze împreună semnificații noi, care anterior erau inaccesibile și care nu ar fi putut prinde contur fără ajutorul cuvintelor. De asemenea, limbajul îi permite copilului să înceapă să își contureze propria poveste de viață. Cu toate acestea, pentru Stern “limbajul este, de fapt, o sabie cu două tăișuri”. El poate face ca anumite părți ale experienței noastre să devină mai greu de împărtășit, atât cu noi înșine, cât și cu ceilalți. Totodată, introduce o diviziune între două forme simultane de trăire interpersonală: cea experimentată direct și cea redată prin cuvinte. Limbajul, așadar, “reprezintă un clivaj în *experiența sinelui*” care „duce relaționarea la nivelul impersonal, abstract, inerent cuvântului, și dincolo de nivelul personal, imediat, inerent celorlalte domenii de relaționare” (Stern, 2019, p. 279).

Wormhoudt (1949) afirmă că asocierea *cuvintelor-lapte matern*, sau așa cum probabil o distinge copilul: sunete-lichid, se regăsește foarte des în poeziile europene, cum ar fi, de exemplu: expresiile comune „un potop de cuvinte” sau „vorbire fluentă”. De exemplu, în poezia *Împotriva cuvintelor*, Nichita Stănescu (1968) ne prezintă cuvintele prin niște imagini fluide:

*Ah, cuvintele, tristele,
ele curg în ele însele.
deși sensul lor este static...*

Dolto (2005) susține că înțarcarea reprezintă primul moment semnificativ de separare a copilului de mama sa, anulând o modalitate de satisfacere a nevoilor, dar menținând în același timp alte forme de interacțiune

cum ar fi mângâierea, atingerea și hrănirea alternativă. Aceste interacțiuni permit mamei să rămână o figură centrală în relația cu copilul. Gestionată corespunzător de mamă, această tranziție sprijină dezvoltarea comunicării, tandreței și înțelegerii, transformând dorința copilului dintr-o nevoie strict fizică într-una mai complexă, susținută de limbaj și simboluri. Acest proces deschide calea către descoperirea de noi surse de plăcere și spre dezvoltarea relațiilor îmbogățite prin limbaj, consolidând capacitatea copilului de a interacționa și de a se exprima în moduri variate. O gestionare empatică a înțărării promovează deschiderea copilului către noi forme de comunicare și relaționare socială, prevenind blocajele în dezvoltarea emoțională și simbolică. Astfel, prin sprijinul oferit în această etapă, copilul descoperă alternative de satisfacție în limbaj și relațiile umane, ceea ce îl ajută să se integreze social. Prin urmare, înțărarea devine un punct esențial în dezvoltarea psihologică, pregătind copilul pentru etapele ulterioare de creștere.

Din perspectiva psihanalitică, impulsurile orale, care au fost suprimate în timpul înțărării și apoi în cursul procesului de dobândire a autonomiei corporale, se transformă în manipularea sofisticată a obiectelor simbolice reprezentate de limbaj, structuri sintactice și reguli ale jocurilor. Această etapă este pregătită de plăcerea dobândirii de cunoștințe și competențe, de dezvoltarea curiozităților și de explorarea plăcerilor.

Dolto (2005) susține că rolul mamei este esențial, mama fiind cea care, prin comunicare verbală și non-verbală, mediază absența obiectului dorit, recunoscând și validând dorința copilului chiar și când aceasta nu este împlinită. O zonă erogenă devine subiect al limbajului numai după ce a fost lipsită complet de obiectul care a declanșat inițial interacțiunea erotică. Această separare este posibilă doar atunci când mama, considerată a fi obiectul total, pronunță cuvintele ce definesc zona erogenă în cauză, de exemplu, interzicerea accesului la sân. Aceste expresii fac posibil ca gura și

limba să își recâștige semnificația de dorință, deoarece obiectul de dorință erotică este menționat de mama care îi refuză copilului accesul la sânul dorit, într-un moment în care copilul nu mai este dominat de foame sau sete și, prin urmare, nu mai are o nevoie reală. Limbajul, prin natura sa simbolică, transformă dorința, trecând de la o satisfacție erotică specifică la o relație de iubire caracterizată prin comunicare directă între individ și mama sa, văzută ca obiectul total pentru copil și reperul său esențial în relația cu lumea exterioară și propria lume.

Nemiroff et al. (2016) analizează copiii care nu primesc suficient lapte și nu experimentează plăcerea suptului, împreună cu afecțiunea și contactul direct piele pe piele, esențiale în timpul alimentației. Aceștia se simt respinși, frustrați și mânioși pe cel care le oferă îngrijire. Acești copii sunt predispuși să devină triști, negativiști, mereu nesăturați și avizi. Pe măsură ce cresc, încearcă să compenseze aceste trăiri, devenind materialisti și dominatori. Ajung să fie mai mult preocupați de a primi decât de a oferi, datorită unui sentiment de goliciune și vinovăție internă, rezultat al lipsei afecțiunii materne și al resentimentelor față de mama care nu le-a satisfăcut nevoile. Sentimentul de respingere, frustrare și furie față de persoana care îi îngrijește poate afecta negativ stima de sine a copilului și poate duce la dezvoltarea unei imagini de sine scăzute. Aceasta, la rândul său, poate diminua motivația și dorința de a încerca lucruri noi, inclusiv de a învăța o limbă străină. De asemenea, dificultățile emoționale precum depresia, pesimismul, insațiabilitatea și lăcomia pot îngreuna concentrarea și menținerea unei atitudini pozitive necesare pentru învățarea eficientă. Pe măsură ce acești copii cresc și devin mai preocupați de a acumula și a fi posesivi, pot dezvolta o mentalitate care îi face să vadă învățarea mai mult ca pe o competiție decât ca pe un proces de îmbogățire personală. Acest aspect poate afecta capacitatea lor de a colabora și de a învăța într-un mediu de grup, care este adesea crucial pentru

achiziționarea limbilor străine. În plus, goliciunea și vinovăția interioară pot face ca acești copii să se îndoiască de capacitatea lor de a învăța și de a reuși, ceea ce îi poate descuraja să exploreze și să se angajeze în procesul de învățare a unei noi limbi. Pe de altă parte, bebelușii care sunt satisfăcuți oral și care trăiesc în condiții favorabile ulterior dezvoltând optimism, bucurie și generozitate, vor avea probabil o atitudine mai deschisă și mai entuziastă față de învățare în general. Această atitudine pozitivă și deschiderea față de experiențe noi sunt esențiale pentru a învăța cu succes o limbă străină. Ei sunt mai predispuși să abordeze provocările cu o mentalitate de creștere, văzând greutățile ca pe oportunități de a învăța și de a se dezvolta, ceea ce este un avantaj imens în procesul de achiziție a unei noi limbi.

Dificultățile întâmpinate de sugari care nu sunt transformate în simboluri și, prin urmare, rămân nerezolvate, sunt adesea legate de provocările emoționale ale mamei care îngrijește copilul. Aceasta poate fi prea concentrată pe nevoile fizice imediate ale copilului, cum ar fi hrănirea și schimbarea scutecelor, neglijând comunicarea verbală, afecțiunea și atenția la semnele subtile care ar indica starea de bine a copilului. Această situație este similară cu fenomenul cunoscut sub numele de hospitalism. Atunci când, din diverse motive, relația mamă-copil este afectată prin absența mamei sau a unui înlocuitor adecvat, dezvoltarea sugarului suferă perturbări semnificative. Această problemă, identificată de Spitz (Spitz, 1965, 1968, apud Zamfirescu, 2006, p. 494) ca hospitalism, poate conduce la întârzieri în dezvoltarea fizică și emoțională, dificultăți de socializare și, în cazuri extreme, chiar la deces.

Britzman (2003) evidențiază că Bion contribuie semnificativ la discuțiile despre educație prin două aspecte adiționale. El contestă concepțiile idealizate despre învățare din experiență în domeniul educațional, susținând că această idealizare provine dintr-o „lipsă de credință” în cunoaștere. Pentru el idealizarea servește ca un mecanism de apărare împotriva neliniștilor le-

gate de experiență și de posibilitatea ca interpretarea să deterioreze valoarea cunoașterii. Bion atribuie această anxietate experienței, complicând astfel efortul de a procesa gânduri; el vede gândirea ca pe un demers de a îmbrățișa semnificația emoțională a aventurii, acceptând vulnerabilitatea și incertitudinea care pot apărea. Bion explorează motivul pentru care adulții par să aibă dificultăți în a adopta idei și relații noi cu entuziasm, ridicând întrebarea provocatoare despre existența unei aversiuni față de învățare. El analizează rolul gândirii în contextul grupurilor și conceptul de „gânduri care așteaptă gânditori”, sugerând că gândirea ar trebui privită ca un instrument esențial pentru procesarea acestor gânduri. Bion folosește conceptul *minus K* pentru a descrie respingerea violentă a legăturilor dintre idei și oameni, văzută ca o barieră împotriva dezvoltării și acceptării de noi perspective. Această rezistență este adesea alimentată de invidie și un sentiment de superioritate morală, ceea ce duce la rigidizarea gândirii și la respingerea noutății. Analiza sa se sprijină pe lucrările Melaniei Klein despre invidie și recunoștință, unde invidia este descrisă ca o forță internă distructivă care subminează capacitatea de a forma relații valoroase. Klein subliniază că, confuzia între bine și rău servește ca mecanism de apărare, iar invidia, în esență, reprezintă respingerea binelui. Această dinamică internă complicată este identificată de Bion ca fiind *minus K*, un simbol al rezistenței împotriva progresului și acceptării. Atât pentru Klein cât și pentru Bion, procesul de gândire este sinonim cu simbolizarea și navigarea prin criză. Această perspectivă poate fi extinsă la educația noastră, evidențiind că progresul în învățare presupune toleranța față de frustrare ca parte integrantă a procesului educativ. Astfel, înțelegerea și depășirea acestei rezistențe poate facilita o deschidere mai mare către adoptarea ideilor noi și formarea de relații semnificative.

Rolul limbii materne în migrație

Psihanaliza, încă de la începuturile sale, a fost profund împletită cu experiențele migrației și ale limbilor străine. Într-o scrisoare adresată lui Ernest Jones în 1920, Freud descrie luptele sale pentru a înțelege pacienții vorbitori de engleză, pe care i-a tratat într-o perioadă în care mulți vienezii nu-și mai puteau permite să plătească pentru psihanaliză. În anii ,20 și ,30, numeroși analiști evrei au fugit din Germania, Austria sau alte țări unde erau amenințați de persecuție și închisoare. Ei și-au stabilit noi cămine și noi tradiții psihanalitice în țările adoptive, astfel încât analiza în sine a devenit o poveste a migrației, în care teoriile și practica sa s-au schimbat odată cu mutarea dintr-o cultură în alta, cu analiști individuali specifici fiecărei țări (Freud, 1920, apud White & Klingenberg, 2021).

O țară nouă reprezintă totodată un nou început și o nouă provocare. Fiecare acțiune care substituie sentimentul și înțelegerea se naște dintr-o compulsiune de a repeta o experiență traumatică din trecut, dar poartă în sine și speranța unei experiențe mai pozitive. Învățarea unei limbi noi reflectă un efort de a stabili relații mai sănătoase, mai puțin traumatice și de a renunța la cele vechi. Dezvoltarea competențelor lingvistice și extinderea perspectivei asupra lumii favorizează o creștere psihologică autentică și o îmbunătățire a sinelui.

Descrierea profund personală a modului în care migrația și utilizarea mai multor limbi influențează individul este prezentată și de Amati-Mehler, Argentieri și Canestri (1993) în lucrările lor despre bilingvism și psihanaliză. Aceștia discută despre indivizii poligloți, care au avut acces la mai multe limbi și despre modul în care aceștia organizează diferite relații în interiorul lor, în funcție de limbajele pe care le folosesc. Hill susține în 2008, că multe dintre stările noastre afective inițiale, legate de corp, și modelele noastre de

relaționare sunt profund și sonor integrate în limbile noastre materne și nu par a fi pe deplin accesibile într-o limbă străină.

White și Klingenberg (2021) susțin că în procesul de mutare dintr-o țară în alta și de adaptare la o limbă nouă, oamenii pot ajunge să ascundă, fie conștient, fie inconștient, părțile fragmentate și neintegrate ale sinelui. Aceste aspecte ascunse ale personalității rămân adesea inconștiente și pot fi aduse la suprafață doar printr-un proces de analiză. Limba străină și statutul de „străin” devin astfel bariere care maschează aceste părți vulnerabile. Totuși, sentimentul de a fi înțeles joacă un rol esențial în integrarea migrantului, nu doar în raport cu sinele său interior, ci și în adaptarea la noul mediu. Înțelegerea este profund legată de limbaj, de cuvintele rostite și ascultate, iar în psihoterapie, unde cuvintele sunt instrumentul principal, limbajul ales are o semnificație deosebită. Aceasta subliniază importanța comunicării și a exprimării într-un context terapeutic, pentru a ajuta la integrarea părților ascunse și neconținute ale sinelui.

Atunci când părăsim țara de origine, explică ei, și ne mutăm într-o țară cu o altă limbă, lăsăm în urmă și limba maternă. Creăm o distanță între limbaj și tot ceea ce este codificat emoțional în această limbă. Cuvintele care ne tulbură dispar din viața noastră de zi cu zi. Ele nu ne mai pot afecta și nu mai reînvie vechile răni. Pentru imigranți, fiecare limbă este o lume simbolică oarecum diferită. Deși pierderea capacității de a ne exprima prin limbaj este trăită ca un afront și ne lasă simțindu-ne neajutorați și excluși, este, în același timp, un nou început și este adesea contracarată în mod provocator cu o apărare (maniacală) împotriva acestor sentimente de neajutorare și excluziune.

Ce se întâmplă însă atunci când imigranții se mută într-o țară în care se vorbește aceeași limbă ca cea din țara de origine, așa cum se întâmplă de exemplu în cazul românilor din Republica Moldova care se mută în Ro-

mânia? Putem spune oare că este exact aceeași limbă maternă? Grinberg și Grinberg (1989) susțin că nu putem vorbi despre exact aceeași limbă pentru că acest nou dialog, între un migrant și un nativ, va avea loc într-un moment distinct de timp și într-un ansamblu distinct de circumstanțe diferite de cele cunoscute de el. Acest dialog dintre „eu”-ul migrantului și „tu”-ul necunoscut duce la o nouă experiență, capătă noi dimensiuni și poate chiar să-l alieneze într-o oarecare măsură, punându-i în pericol simțul identității. Această amenințare poate deveni și mai puternică atunci când limba maternă trebuie înlocuită cu una străină pentru a putea înțelege noua realitate și a încerca să stabilească comunicarea cu ceilalți. Mă refer aici, desigur, nu doar la momente particulare de comunicare, ci la întregul proces de comunicare cu greșelile și distorsiunile sale inevitabile, care se dezvoltă treptat când are loc contactul între cele două părți, atât din cauza cunoașterii imperfecte a limbii, dar și a stărilor emoționale ale participanților la dialog.

Atunci când vorbim despre adulți care învață lucruri noi, avem tendința de a-i compara cu niște copii, dar oare adulții și copiii învață la fel? Este migrantul asemenea unui copil care învață să vorbească? În general, migrantul are mai multe dificultăți decât un copil în a se identifica cu mediul său și în a lăsa noua limbă să se sedimenteze. Când încearcă să învețe o limbă străină, adultul tinde să o facă într-un mod rațional, învățând cuvinte noi și reguli gramaticale, dar nu și accentul, intonația și ritmul – așa cum face un copil. Confruntându-se cu o limbă nouă, neînțeleasă, migrantul se simte exclus, asemenea unui copil care nu înțelege limba secretă a părinților săi și reacționează cu invidie și ură față de aceasta, dar și cu o nevoie disperată de a o învăța, pentru a putea participa și a face parte din această lume secretă. Această dorință intensă de a nu fi diferit în grupul de prieteni sau la școală, împreună cu o receptivitate mai mare la imitații și identificări, ar putea fi

motivele pentru care copiii imigranților par să depășească mai ușor problema asimilării unei noi limbi decât adulții.

Unii imigranți arată o capacitate remarcabilă de a asimila o limbă străină, care, pe lângă faptul că este un talent specific, poate avea legătură cu motivații defensive. Aceștia asimilează rapid noua limbă ca o supracompensație maniacală pentru anxietățile inerente noii situații.

Alți imigranți opun o rezistență puternic înrădăcinată în apărări disociative la învățarea unei noi limbi: ei susțin că limba lor maternă este singura autentică și cea mai potrivită pentru exprimarea experiențelor de viață, și disprețuiesc a doua limbă ca fiind săracă și insuficientă pentru acest scop. Aceștia se pot simți „deghizați” când vorbesc noua limbă și nu se mai simt „autentici”. Desigur, această rezistență poate proveni dintr-un sentiment de vinovăție și rușine pentru că nu au fost loiali față de limba maternă ori limba mamei poate fi interpretată în termeni de „apărare narcisică”, în care protejarea limbii native devine un mod de a păstra un simț al valorii proprii și al continuității personale într-o lume globalizată și fragmentată. În acest sens, limbajul nu este doar un mijloc de comunicare, ci o veritabilă „linie de apărare” împotriva diluării identității și a experiențelor individuale autentice. Dar, când aceste rezistențe sunt depășite, migrantul simte că încorporează noua limbă și că aceasta nu înlocuiește neapărat limba maternă: el face loc în sine pentru mai multă diversitate, ceea ce îl îmbogățește și poate îmbogăți și pe alții.

Motivele pentru care imigranții au ales să părăsească o țară diferă de la caz la caz, iar perioada de viață în care are loc procesul de migrație este de asemenea un factor important. Migrația în perioada adolescenței și a începutului vieții adulte poate fi interpretată ca un proces de separare de părinți și de dezvoltare a individualității, prin distanțare fizică și geografică. Grinberg și Grinberg (1989) confirmă ideea că adolescenții care decid să

migreze din țara lor de origine simt adesea necesitatea de a crea o distanță fizică mai pronunțată față de părinții lor, o distanță care poate limita sau chiar elimina contactul fizic. Deși distanțarea fizică de părinți poate aduce o ușurare temporară tânărului migrant, aceasta nu rezolvă conflictul. În timpul migrației, multe atașamente emoționale, nevoi și conflicte sunt transferate de la părinți către țara natală și noua țară, astfel încât ambele țări ajung să reprezinte diverse aspecte ale figurilor parentale. În procesul de migrație, capacitatea de a se întoarce temporar în țara de origine și de a reveni apoi în noua țară — un fenomen cunoscut sub numele de reapropiere — ajută la facilitarea procesului complet de adaptare.

Greenson (1950) face o paralelă între cuvintele obscene și limba maternă. Cuvintele obscene păstrează o legătură mai strânsă cu imagistica vizuală și cu inervația musculară decât cuvintele obișnuite. În scopuri de comunicare, majoritatea cuvintelor își pierd această componentă halucinatorie pentru a facilita utilizarea lor mai economă. Excepția de la această regulă, apare atunci când imaginile asociate cuvintelor se referă la situații conflictuale. Aceste cuvinte rămân purtătorii vii ai conflictelor nerezolvate. Structura acestui conflict este similară structurii conflictului resimțit de migrant referitor la limba maternă, aceasta fiind considerată limba pregenitală și purtătoarea unor conflicte importante nerezolvate. Astfel, o nouă limbă îi poate oferi unui migrant oportunitatea de a construi un nou sistem defensiv împotriva vieții sale infantile trecute, prin sprijinirea cu succes a apărărilor împotriva vechilor impulsuri infantile.

Încheiere

Deși literatura psihanalitică existentă recunoaște în general dificultățile lingvistice întâmpinate de imigranți, foarte puține cercetări se concentrează

specific pe rolul pe care loialitatea față de limba maternă îl joacă în aceste provocări. Pentru imigranți, anxietatea provine din mai multe surse: presiunea de a se integra într-o nouă cultură, frica de a nu fi acceptați social sau teama de a nu-și putea îndeplini așteptările familiei sau ale comunității din care fac parte. Aceste presiuni și frici pot crea o barieră psihică, intensificând sentimentul de anxietate legat de învățarea noii limbi, împiedecând astfel învățarea și acceptarea acesteia.

În 1999, MacIntyre introduce termenul de anxietate față de o limbă străină (*foreign language anxiety*) ca fiind o reacție emoțională negativă care apare atunci când se învață sau se folosește o limbă secundară, diferită față de limba maternă. Anxietate față de o limbă străină poate cauza efecte comportamentale și psihodinamice negative, incluzând epuizarea, retragerea, umilirea, evitarea comunicării interpersonale și renunțarea la învățarea limbii străine.

Grinberg și Grinberg (1989) descriu nașterea ca prima migrație din viața fiecărui individ. Când un copil părăsește confortul pântecului matern și este separat de sursa constantă de nutriție furnizată de cordonul ombilical, trăiește o experiență profund traumatică. Această schimbare nu doar că îl frustrează, dar îi cere și să depună eforturi pentru a-și obține hrana. Această primă separare provoacă multiple forme de anxietate la copil, cea mai terifiantă fiind frica de dezintegrare completă sau de descompunere totală. Iar această frică poate fi alinată doar atunci când are sânul în gură sau atunci când este ținut strâns în brațe. Este important nu doar modul în care copilul se desparte definitiv de supt, ci și capacitatea sa de a se separa după fiecare sesiune de supt. Dacă mama dispune de calități adecvate de sprijin, acest lucru îi va permite copilului să treacă prin diferitele etape de dezvoltare și să facă față migrațiilor reale din viitorul său fără complicații ulterioare.

La plecarea din țara sa natală, pe care o poate compara cu un pântec, migrantul are nevoie să găsească în noua sa locație un obiect care să-i ofere suport și siguranță, și de care să se poată atașa pentru a se simți protejat și îngrijit. Acest obiect poate fi chiar limba sa maternă, care îl ajută să recreeze simbolic, în cuvinte, obiecte prețuite, cum ar fi sânul mamei.

Multe cercetări au subliniat importanța unei baze sigure în dezvoltarea copilului, evidențiind influența benefică a unei relații de atașament sănătoase asupra stării emoționale și a abilității de adaptare. Grinberg și Grinberg (1989) au discutat despre impactul migrației asupra identității și despre procesele complexe implicate în adaptarea la o nouă cultură, subliniind faptul că migrația poate reactiva conflictele și traumele din copilărie, influențând astfel adaptarea psihică a imigranților. Cu toate acestea, impactul direct al acestor tipare asupra procesului complex de migrație și asupra bunăstării emoționale a imigranților rămâne insuficient explorat.

BIBLIOGRAFIE

- Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”. (2012). *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a revizuită și adăugită). Editura Univers Enciclopedic.
- Akhtar, S. (2010). *Immigration and acculturation: Mourning, adaptation, and the next generation*. Jason Aronson.
- Amati-Mehler, J., Argentieri, S., & Canestri, J. (1993). *The Babel of the unconscious: Mother tongue and foreign languages in the psychoanalytic dimension*. Madison, CT: International Universities Press.

- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. Basic Books.
- Britzman, D. (2003). *After-education: Anna Freud, Melanie Klein, and psychoanalytic histories of learning*. State University of New York Press.
- Camară, G. (2019). *Talent Abroad: a review of Romanian emigrants*. Southeast European and Black Sea Studies, 1–2. <https://doi.org/10.1080/14683857.2019.1681664>
- Dolto, F. (2005). *Imaginea inconștientă a corpului (Opere 2)*. Editura Trei, București.
- Greenson, R. R. (1950). *The mother tongue and the mother*. International Journal of Psychoanalysis, 31, 18-23.
- Grinberg, L., & Grinberg, R. (1989). *Psychoanalytic perspectives on migration and exile*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Hill, S. (2008). Language and Intersubjectivity: *Multiplicity in a Bilingual Treatment*. Psychoanalytic Dialogues, 18(4), 437–455. <https://doi.org/10.1080/10481880802196966>
- Klein, M. (1963). *On the sense of loneliness. In Our adult world and other essays* (pp. III). Heinemann Medical.
- MacIntyre, P. D. (1999). Language anxiety: *A review of the research for language teachers*. In D. J. Young (Ed.), *Affect in foreign language and second language learning: A practical guide to creating a low-anxiety classroom atmosphere* (pp. 24-45). McGraw-Hill.
- Nemiroff, A., Sugarman, A., & Robbins, A. (Eds.). (2016). *On loving, hating, and living well*. Karnac Books.

- Stănescu, N. (1968). *Împotriva cuvintelor. Laus Ptolemaei* (ediția princeps). Editura Tineretului.
- Stengel, E. (1941). *On Learning a New Language*. *The Psychoanalytic Review* (1913-1957), 28, 433.
- Stern, D. N. (2019). *Lumea Interpersonală a copilului: o perspectivă bazată pe psihologia dezvoltării și psihanaliză*. Editura TREI. București
- Tulasiewicz, W., & Adams, A. (2005). *Teaching the mother tongue in a multilingual Europe*. Continuum.
- White, K., & Klingeberg, I. (2021). *Migration and intercultural psychoanalysis: Unconscious forces and clinical issues*. Routledge.
- Winnicott, D. W. (1965). *The Capacity to Be Alone (1958). The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development*. *The International Psycho-analytical Library*, 64, 29-36.
- Wormhoudt, A. (1949). *The Unconscious Identification Words-Milk*. *American Imago*, 57-68.